

Anmeldelse

TROELS NØRAGER, *Emerson – religion som moralsk livsform*, Eksistensen 2017, 242 s., hæftet bog kr. 249,95; e-bog kr. 112,95.

Burde man i dag i en dansk kontekst udfordre den luthersk-evangeliske opfattelse af, at mennesket retfærdiggøres gennem tro alene, og åbne for andre måder at tænke det kristne budskab på? Det synes lektor i Teologi ved Aarhus Universitet, Troels Nørager, at mene. Hans nye bog om den amerikanske tænker og forfatter Ralph Waldo Emerson (1803-1882) er således ikke skrevet ud fra en historisk interesse alene, men også ud fra et teologisk eller i hvert fald religionsfilosofisk anliggende. Hans levende og velskrevne fremstilling af Emerson, en af de store skikkelser i den amerikanske guldalder, er omhyggelig i sin redegørelse for udviklingen og profileringen af såvel person som forfatterskab. Desuden foretager Nørager det interessante greb at se Emersons religionsopfattelse som et skoleeksempel på Ernst Troeltschs idealtipe 'mystik og spiritualisme'. I forhold til 'kirke' og 'sekt' som de to andre former, kristendommen har antaget, sympatiserer Troeltsch med mystik og spiritualisme som den mest modernitetsbevidste form. Nørager synes at dele denne sympati.

Som han viser, har Emerson har formet sin helt egen (og til dels kirkekritiske) kristendomsforståelse på baggrund af unitarismen (en humanistisk monoteisme, der afviser dogmet om den treenige Gud) og den heraf inspirerede New-England transcendentalisme, som prægede 1800-tallets kultur-kristne miljø i Boston, Emersons fødeby. Emerson formulerer sit ontologiske grundsyn som en *kausal monisme*, dvs. en opfattelse af, at naturens og moralens love udgør en og samme virkelighed. Idéhistorisk fører vejen således bagom Kants dualisme til den platonske idealisme. Også den arianske og pelagianske kristendomsforståelse synes at spøge i baggrunden.

Efter en kortere karriere som præst vier Emerson sit liv til et forfatterskab og en foredragsvirksomhed, der fremstiller kristendommen som en *moralsk livsform*. For Emerson hænger tro og praksis uløseligt sammen. Sammenlignet med en luthersk tradition går hans respekt for Luther derfor først og fremmest på dennes personlige integritet og vovemod, ikke på hans teologi, der skiller tro og gerninger fra hinanden. Nørager anfører dog argumenter for, at Emerson ikke ender i en katolsk tanke om gerningsretfærdighed.

Menneskets forhold til Gud beror ikke primært, i Emersons øjne, på den evangeliske forkyndelse, men ligeså vel, om ikke endnu mere, på en indre erfaring af det guddommelige (i selvets egen natur) og en stræben efter moralsk perfektion med forbillede i Kristus (*imitatio Christi*-tanken spiller med andre ord en afgørende rolle i

Emersons kristendomsforståelse). Emerson fremstår dermed som en udpræget romantisk tænker ved – i forlængelse af unitarernes *self-culture* – at se menneskets *self-reliance* (tillid-til-egen-formåen) afspejlet i *the God within* (Guden-i-én-selv, s. 192). Nørager gør dog opmærksom på, at denne opfattelse af det guddommelige i mennesket trækker et spor tilbage til Platon og den tætte forbindelse, som hos denne etableres mellem filosofisk indsigt og etiske dyder. Det originale ved sammentænkningen af platonisme og kristendom, som Emerson foretager, ligger i måden, hvorpå han samtidig anskuer den filosofiske tankegang i relation til de konkrete livserfaringer og menneskets intuitive, men også sansebetingede, tilgang til en åndelig virkelighed. Det, der gjorde hans tænkning angribelig fra et klerikalt synspunkt, var hans afstandtagen til doktrinær teologi og en konform idealisme, der tabte blikket for det enkelte menneskes konkrete og unikke livshorisont. Emerson var, som Nørager på troværdig vis fremstiller ham, i lige så høj grad realist som idealist. Koblingen mellem idealisme og realisme afspejler imidlertid også hans personlige gemyt, som det fx fremgår af, at han bestemmer erindringen som “den fine kunst at filtrere det smertefulde bort og bevare alt det glædelige” (s. 121). Spørgsmålet er dog, om dette utvivlsomt karakteristiske træk ved den menneskelige erindring, der normalt går under betegnelsen nostalgi, vil vække samme grad af genkendelse hos alle? Det er f.eks. et velkendt træk ved depression, at det omvendte snarere er tilfældet. Man fristes til i den forbindelse at bringe et citat fra Wittgensteins *Tractatus Logico-Philosophicus*: “Den lykkelige verden er en anden end den ulykkelige” (6.43). Set med det mentale overskuds øjne – for ikke at tale om den ekstatiske positivitet, Nietzsche lagde for dagen og som han så et element af hos Emerson selv – er der tale om en livsbejænde, ubekymret form for kristendom. Men hvori, kunne man spørge, ligger trøsten for den fortvivlede, der tynges af angst og skyld? Hvorledes imødekommer drømmen om – og kravet til – moralsk perfektion den lige så menneskelige følelse af utilstrækkelighed?

Der er meget at rose i Nøragers bog om Emerson, både hvad den sproglige og religionsfilosofiske formidling angår. Men tilbage til det spørgsmål om Emersons aktualitet, som udgør et væsentligt ærinde i bogen. Nørager trækker forsigtigt, og derfor heller ikke særligt udfoldet, nogle forbindelseslinjer til K.E. Løgstrup, som væsentligt går på en fænomenologisk bestemmelse af menneskets (tillidsfulde) måde at være i verden på. Det tentative forslag om at se Emerson som en amerikansk proto-Løgstrup tager dog, så vidt jeg kan vurdere, ikke tilstrækkelig højde for, at Emersons moralske optimisme ikke finder sit oplagte modsvar hos Løgstrup, snarere tværtimod. I det hele taget ville det have forekommet mig mere nærliggende at drage en sammenligning med kristne tænkere i den danske guldalder som fx Grundtvig og Kierkegaard (en relation til sidstnævnte får dog et par ord med på vejen). Et interessant spørgsmål, der ville rejse sig i den forbindelse kunne være, hvorledes Emersons syn på Kristus som forbilledet for en moralsk livsform måtte placere sig i spændingsfeltet mellem Grundtvigs folkelige og Kierkegaards subjekt-orienterede kristendomsforståelse. Hvis sammenligningen utvivlsomt trækker mere mod Grundtvig end Kierkegaard, for så vidt som Emersons begreb om *self-reliance* strider fundamentalt imod Kierkegaards dialektiske forståelse af subjektiviteten som både

sandhed og usandhed, må man imidlertid spørge sig selv, hvorledes han nærmere forstår denne Gud i os selv. Hælder han mod Schlegels radikale guddommeliggørelse af subjektet (Nørager peger selv på en lignende forbindelse til Fichte og Schelling) eller mod Grundtvigs mere ydmyge tanke om, at vi først må kende os selv som mennesker for at kunne være sande kristne? Det er ikke spørgsmål, jeg føler mig i stand til at svare på, men som det kunne have været interessant at tage op.

Nørager pointerer flere gange, at Emerson er en ener i den forstand, at hans vision for et lykkeligt menneskeliv ikke tager sit udgangspunkt i en bestemt institutionaliseret retning, men hviler på en intuition om et universelt religiøst og moralsk *sentiment* (som andet og mere en blot følelse). Det gør ham ifølge Nørager umulig at placere inden for en bestemt filosofisk etik. Jeg er enig i, at hans moralopfattelse hverken stemmer overens med Humes emotivisme, Kants pligtetik eller Benthams og Mills utilitarisme, som Nørager selv opremser (s. 198); men der er på den anden side iøjnefaldende lighedspunkter med en af græsk filosofi (fra platonisme til stoicisme) inspireret *dydsetik* – et begreb bogen blot nævner i forbigående. De spørgsmål, der optager Emerson, vedrørende individets autentiske forhold til sig selv, dets personlige karakterudvikling samt kriterierne for et godt og lykkeligt liv, går således igen hos en af dydsetikkens nulevende hovedeksponenter, den canadiske filosof Charles Taylor.

Jeg har antydnet veje og forbindelseslinjer, som kunne have været inddraget i Nøragers fremstilling af Emerson, og som yderligere kunne have kvalificeret spørgsmålet om hans nutidige relevans i teologisk og religionsfilosofisk henseende. Men det betyder bestemt ikke, at der mangler sammenlignende og øjenåbnende perspektiver i Nøragers fremstilling, der i øvrigt afsluttes med et prisværdigt Appendix om den danske Emerson-reception. For bogens primære målgruppe – “studerende og personer med interesse for filosofi, religion og teologi” – er der, udover den almindelige introduktion til Emerson, mange nuancerede udlægninger og eftertænk-somme overvejelser at hente. En anden oplagt fortjeneste ved bogen er, at den gennem sin skildring af en af de store personligheder i amerikansk åndsliv tilføjer et aspekt af romantikkens religionsopfattelse, som rækker udover vores egen kontinentale tradition. Samtidig er Emerson, som Nørager pointerer, en af de amerikanske filosoffer, der flest gange i sit eftermæle har måttet afstå betegnelsen filosof. Alene det skulle være nok til at vække en filosofisk interesse for hans forfatterskab. Og her er man forbilledligt vejledt af Troels Nøragers fine fremstilling, som jeg på det varmeste kan anbefale *Religionsvidenskabeligt Tidsskrifts* læsere.

Lars Albinus, lektor, dr.theol.,
Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet
lal@cas.au.dk